

Justyna Zwolińska
Aleksandra Pępkowska-Król
Paulina Sobiesiak-Penszko
Katarzyna Banul-Wójcikowska

Precz z Zielonym Ładem? – rolnicy wywalczyli już swoje

10 maja NSSZ „Solidarność” oraz NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” wyjdą na ulice stolicy z hasłem „Precz z Zielonym Ładem” na sztandarach. Tym samym protesty rolnicze przekształcą się w protest wielobranżowy, nawołujący już nie tylko do rezygnacji ze szczegółowych zapisów Strategii „Od pola do stołu”, ale do podważenia zasadności całej strategii i wizji rozwoju Unii Europejskiej.

Rolnicy ostrzegają, że Zielony Ład przyniesie:

- Zniszczenie polskiego rolnictwa
- Drogi prąd i gaz oraz zakaz palenia węglem i gazem
- Zakaz korzystania z aut spalinowych. Wysokie opodatkowaniu paliw
- Przymusowe dostosowanie budynków do „zeroemisyjności”
- Upadek lub ucieczkę przemysłu – bezrobocie
- Drożyznę w sklepach. Ogromne koszty transportu.

Trudno nie zauważyć, że brak tu konkretnych postulatów dotyczących rolnictwa.

W przeddzień europejskich wyborów, protesty rolnicze stały się przygrywką dla parady denializmu klimatycznego i okazją do szerzenia narracji kwestionujących potrzebę transformacji gospodarek. Sprzyja temu brak widocznej i rzetelnej komunikacji na temat Zielonego Ładu.

W tym kontekście może umknąć uwadze, że wiele z postulatów rolników zostało już uwzględnionych, a w związku z protestami rolników Komisja Europejska rozpoczęła proces zmian osłabiających zieloną reformę rolnictwa - reformę potrzebną nie tylko ze względu na przeciwdziałanie skutkom zmiany klimatu, ale również na zapewnienie społeczeństwu dostępu do żywności wysokiej jakości.

Przygotowaliśmy podsumowanie zmian, które otwierają furtkę do obniżenia standardów dobrej kultury rolnej. Państwa członkowskie mogą bowiem wykorzystywać poniższe zapisy do rozluźniania wymogów norm.

Co wydarzyło się w ostatnich miesiącach w polityce rolnej?

- W lutym 2024 Komisja Europejska wycofała się z projektu nowego rozporządzenia (projekt w sprawie zrównoważonego stosowania środków ochrony roślin z 2023 roku) zakładającego ograniczenie stosowania pestycydów w rolnictwie.
- W kwietniu 2024 roku wprowadzono ogólne poluzowanie stosowania większości norm dobrej kultury rolnej (GAEC) - możliwe będzie wprowadzanie od nich odstępstw lub zmiana terminów ich stosowania.
- Zniesiono obowiązek minimalnego wyłączenia 4% użytków rolnych z produkcji (tzw. ugorowanie). Zamiast tego państwa członkowskie muszą ustanowić system zachęt dla rolników poprzez wprowadzenie nowego ekoschematu, tj. dobrowolnej i płatnej interwencji dla rolników.
- Mniejsze gospodarstwa – stanowiące w Polsce około ¾ wszystkich - mają być zwolnione z kontroli i kar za nieprzestrzeganie wymogów warunkowości wynikających z norm GAEC i SMR (wymogi w zakresie zarządzania). Ma to zmniejszyć obciążenia administracyjne dla 65% beneficjentów w Unii Europejskiej.

Trzeba zwrócić uwagę, że zmiany zostały wprowadzone w pośpiechu (aby zatwierdzić pakiet przed czerwcowymi wyborami UE i końcem kadencji) i nie zostały one poddane szerokim konsultacjom społecznym – nie wzięto tu pod uwagę m.in. opinii środowiskowych organizacji społecznych. Proces decydowania o WPR jest pozbawiony przejrzystości - większość spotkań poświęcona propozycjom zmian odbyła się za zamkniętymi drzwiami. Nowe propozycje przygotowywano również bez przeprowadzenia dla nich oceny wpływu.

PODSUMOWANIE ZMIAN DOTYCZĄCYCH NORM DOBREJ KULTURY ROLNEJ (GAEC):

NORMA DOBREJ KULTURY ROLNEJ	PRZED ZMIANĄ	PO ZMIANIE
GAEC 1 Trwałe użytki zielone	Zachowanie trwałych użytków zielonych w stosunku do całkowitej powierzchni użytków rolnych na obszarze referencyjnym (tzn. wielkość powierzchni TUZ w danym państwie)	Państwa członkowskie mogą przyznawać szczególne zwolnienia, jeżeli istnieje ryzyko, że wymogi będą sprzeczne z ich celami (odnoszącymi się do produkcji rolnej w danym

		<p>państwie).</p> <p>Państwa członkowskie będą miały większą swobodę w stosowaniu wymogu utrzymania stosunku trwałych użytków zielonych do użytków rolnych powyżej 5% w porównaniu do 2018 r.</p>
GAEC 2,3,4	<p>Ochrona terenów podmokłych i torfowisk</p> <p>Zakaz wypalania gruntów rolnych</p> <p>Ustanowienie stref buforowych wzdłuż cieków wodnych</p>	Bez zmian.
GAEC 5 Erozja gleb	Przepisy dotyczące praktyk prowadzenia upraw, ograniczające ryzyko degradacji i erozji gleby	Możliwość wprowadzenia ogólnego odstępstwa od tej normy przez państwa członkowskie.
GAEC 6 Minimalna okrywa gleb	Oślonienie gleb roślinnością albo inną praktyką z wykorzystaniem zarządzania poplonami	Zwiększenie elastyczności stosowania tej normy przez państwa członkowskie, biorąc pod uwagę m.in. warunki upraw, gleby i warunki klimatyczne. Państwo członkowskie będzie miało swobodę w decydowaniu, w jakim okresie roku ustanowić obowiązek utrzymania

		okrywy glebowej.
GAEC 7 Zmianowanie i dywersyfikacja upraw	Prowadzenie płodozmianu, z wyjątkiem upraw prowadzonych pod wodą.	Państwa członkowskie mogą zdecydować o dodaniu dywersyfikacji upraw jako alternatywy do zmianowania (ma obowiązywać od 1 stycznia 2024 r.) Cofnięcie reformy do 2013 roku.
GAEC 8 Obszary nieprodukcyjne i elementy krajobrazu	Wyłączenie 4% użytków ornych na obszary nieprodukcyjne w formie obszarów lub elementów krajobrazu i/lub ugorów. Możliwość wyłączenia tylko 3% użytków ornych, w sytuacji przeznaczenia 4% na międzyplony lub uprawy wiążące azot, uprawiane bez stosowania środków ochrony roślin. Ochrona drzew - pomników przyrody, rowów i oczek wodnych. Zakaz przycinania drzew i żywopłotów w okresie lęgowym i odchovu młodych przez ptaki	Zniesienie obowiązku minimalnego wyłączenia 4% użytków rolnych. Zamiast tego państwa członkowskie muszą ustanowić system zachęt dla rolników (wprowadzenie nowego ekoschematu - dobrowolnej i płatnej interwencji dla rolników). Pozostaje tylko ochrona takich elementów krajobrazu, jak drzewa będące pomnikami przyrody, rowy i oczka wodne. A także obostrzenia dotyczące przycinania drzew i krzewów. Dopuszczenie stosowania

		środków ochrony roślin.
GAEC 9 Zakaz przekształcania lub orania trwałych użytków zielonych wyznaczonych jako trwałe użytki zielone wrażliwe pod względem środowiskowym na obszarach należących do sieci Natura 2000	Ochrona (zakaz przekształcania) najcenniejszych pod względem przyrodniczym łąk i pastwisk położonych w obszarach Natura 2000	Orka w celu przywrócenia trwałych użytków zielonych na obszarach Natura 2000 jest dozwolona w przypadku ich uszkodzenia przez drapieżniki lub występowania gatunków inwazyjnych. Państwa członkowskie mogą ustanowić szczególne wyłączenia z wymogów tych norm.

Co dalej?

Poluzowanie i wycofanie się z części reform polityki rolnej nie kończy dyskusji na temat jej kształtu ani działań pożądaných zarówno z perspektywy ochrony interesów rolników (którzy powinni otrzymywać za swoją pracę godziwe wynagrodzenie), konsumentów (którzy powinni mieć zapewniony dostęp do żywności wysokiej jakości), jak i ochrony przyrody (bez której produkcja żywności w ogóle nie jest możliwa).

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na trzy aspekty wybrzmiewające podczas strajków polskich rolników:

- wspieranie rozwoju hodowli i chowu zwierząt gospodarskich,
- ochronę i odbudowę przyrody,
- ograniczanie stosowania pestycydów w rolnictwie.

Hodowla zwierząt

Zgodnie z Planem Strategicznym dla WPR na lata 2023-2027, co roku planuje się przeznaczyć znaczne kwoty na wsparcie produkcji zwierzęcej do krów (790 mln euro), owiec (24 mln euro), kóz (1, 387 mln) oraz do młodego bydła (894 mln euro). Obowiązuje też dobrowolny dla rolników ekoschemat „Dobrostan zwierząt”, na który średniorocznie w latach 2023-2027 przeznaczono kwotę w wysokości 275 mln zł. Łącznie są to środki powyżej 1,3 mld euro¹.

Polska jest w Unii Europejskiej potentatem w produkcji drobiu (pierwsze miejsce) i jaj, wieprzowiny (4 miejsce) i wołowiny (7 miejsce). Wołowina w 80% jest produkowana na eksport. Dane Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa za lata 2020-2022 wykazują stały wzrost eksportu Polski dla żywności pochodzenia zwierzęcego, zwłaszcza produktów mleczarskich². Prawie 90% produkcji zwierzęcej w Polsce odbywa się w warunkach fermowych, z wykorzystaniem intensywnych i przemysłowych praktyk w chowie i hodowli zwierząt gospodarskich.

Nie można pominąć faktu, że zarówno w Polsce, jak i w Europie rośnie sprzeciw społeczny wobec intensywnych, przemysłowych metod utrzymywania zwierząt gospodarskich, a także długotrwałego ich transportowania oraz niehumanitarnych form uboju (ubój rytualny). 80% Polek i Polaków uważa, że dobrostan zwierząt gospodarskich w ich kraju powinien być lepiej chroniony, a 60% byłoby skłonnych zapłacić więcej za produkty pochodzące z gospodarstw dbających o zapewnienie wysokiego dobrostanu zwierząt³.

W ostatnich pięciu latach wzrasta w Polsce także liczba protestów społecznych przeciw lokalizacji i działaniu ferm przemysłowych. Szacuje się, że odbyło się ich już ponad 3000, wzrosła także liczba skarg do Rzecznika Praw Obywatelskich na uciążliwość sąsiedowania z fermami przemysłowymi. W styczniu 2024 roku pojawił się projekt ustawy zakazujący hodowli zwierząt futerkowych w Polsce, przewidujący odszkodowania dla osób prowadzących takie fermy. **Polska pozostaje jednym z trzech państw UE, które jeszcze prowadzą hodowlę zwierząt futerkowych, często w warunkach skrajnego zaniedbania i okrucieństwa.**

Ochrona i odbudowa przyrody

Między stanem ekosystemów, różnorodności biologicznej a rolnictwem i bezpieczeństwem żywnościowym istnieje ścisła zależność. Jak wskazują naukowcy, to właśnie postępującą utratę różnorodności biologicznej należy uznać za jedno z największych zagrożeń dla produkcji żywności. Dlatego motywacją do ratowania przyrody jest nie tylko walka z utratą różnorodności biologicznej i zmianą klimatu, ale również potrzeba stabilności i wydajności

¹ Por. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ekoschemat-dobrostan-zwierzat>

² Por dane: <https://www.gov.pl/web/kowr/handel-zagraniczny-produktami-rolno-spozywczymi>

³ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2996>

produkcji rolnej⁴. Z tego właśnie powodu następowały zmiany w WPR polegające na tym, aby płatności (i ich zwiększanie) kierować do gospodarstw rolnych wprowadzających praktyki i systemy produkcji rolnej służące ochronie środowiska i klimatu. Trudno, zatem zrozumieć, dlaczego nadal rozwiązania ekologiczne są postrzegane przez rolników jako sprzeczne z ich własnym interesem.

Przyszłość prawa o odbudowie zasobów przyrodniczych (Nature Restoration Law) kluczowego z tego punktu widzenia pozostaje niepewna. Co prawda w lutym 2024 posłowie i posłanki do Parlamentu Europejskiego poparły nowe prawo, ale w związku ze sprzeciwem kilku państw, w tym Polski, nie zostało ono zgodnie z planem zatwierdzone przez Radę UE – głosowanie przełożono na przyszłe posiedzenia, już po czerwcowych wyborach do Parlamentu Europejskiego⁵. Jest to związane m.in. z protestami rolników, w tym pojawiającej się przy tej okazji w przestrzeni informacyjnej dezinformacji na temat ograniczeń dla gospodarstw rolnych po wejściu w życie nowego prawa.

Należy podkreślić, że przy wszystkich korzyściach płynących z rozporządzenia, **Nature Restoration Law nie wprowadza nowych zobowiązań dla gospodarstw rolnych. W szczególności nie przewiduje ono zalewania terenów rolnych w związku z odtwarzaniem torfowisk. Zgodnie z wyjaśnieniami zawartymi w Nature Restoration Law, ponowne nawodnienie gleb torfowych oznacza po prostu „proces zmiany gleby suchej w glebę mokrą”. Kluczowe w tym kontekście jest wsparcie dla praktyk ograniczających odpływ wody z tych terenów, co z kolei ma ogromne znaczenie z perspektywy radzenia sobie z suszą rolniczą. Rozwiązania te miałyby jednak charakter dobrowolny dla rolników.**

Nie można również pominąć faktu, że rozporządzenie jest odpowiedzią na oczekiwania obywateli i obywaterek Europy dotyczące ochrony i odbudowy różnorodności biologicznej i ekosystemów. Wyrażono je w propozycjach 2.1, 2.3, 2.4 i 2.5 konkluzji z „Konferencji w sprawie przyszłości Europy”, podczas której przez rok Europejczycy i Europejki debatowali na temat wyzwań i priorytetów Unii Europejskiej⁶. Ochrona i odbudowa przyrody wpisuje się także w obietnice Koalicji Obywatelskiej sformułowane w „100 konkretach na pierwsze 100

⁴ Por. List naukowców z całego świata wzywających do ochrony przyrody w celu ratowania rolnictwa, <https://crowtherlab.com/letter-from-scientists-about-the-eu-restoration-law/>

⁵<https://www.europarl.europa.eu/news/pl/press-room/20240223IPR18078/parlament-przyjmuje-nowe-przepisy-o-odbudowie-zasobow-przyrodniczych>

⁶ ‘Konferencja w sprawie przyszłości Europy’ była prowadzoną przez obywateli serią debat i dyskusji, które trwały od kwietnia 2021 r. do maja 2022 r. i umożliwiły ludziom z całej Europy dzielenie się swoimi pomysłami na temat przyszłości Europy. Por. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/06619e05-eaee-11ed-a05c-01aa75ed71a1/language-en?_publicationDetails_PublicationDetailsPortlet_source=287012074

dni rządów”⁷, gdzie zapisano m.in. zobowiązanie do stworzenia programu odtwarzania torfowisk i mokradeł, który będzie uwzględniał interesy rolników i chronił środowisko.

Ograniczanie stosowania pestycydów w rolnictwie

Polityka Unii Europejskiej związana ze stosowaniem i ograniczaniem pestycydów obowiązuje od 2009 roku na mocy przepisów „dyrektywy w sprawie zrównoważonego stosowania pestycydów”. Jednak, jak pokazują analizy prowadzone m.in. przez Trybunał Obrachunkowy UE, **od czasu wprowadzenia dyrektywy nie zdołano ograniczyć stosowania pestycydów ani też wynikającego z tego ryzyka**⁸.

Pozostałości pestycydów stosowanych w rolnictwie można znaleźć wszędzie - w glebie, wodzie, powietrzu i w żywności. Zanieczyszczają wody (jedna czwarta pestycydów wykrytych w wodach powierzchniowych Unii Europejskiej to substancje zakazane⁹). 83% gleb w UE jest skażona jednym pestycydem, a 58% koktajlem pestycydowym - IPES Food 2019. Wywierają także negatywny wpływ na ekosystemy – pestycydy uznano za jedną z ważnych przyczyn dramatycznego spadku bioróżnorodności, w tym owadów i mikroorganizmów niezbędnych z punktu widzenia produkcji rolnej. Zagrożeni są również ludzie narażeni na bezpośredni kontakt z tymi chemicznymi substancjami poprzez swoją pracę (w tym w szczególności pracownicy sektora rolnego), jak i konsumenci spożywający zanieczyszczoną żywność.

Badania Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności pod kątem pozostałości pestycydów w produktach spożywczych (2019), wskazują, że nieco ponad połowa losowo badanej żywności nie zawierała żadnych zanieczyszczeń, podczas gdy 27% produktów zawierało dwie lub więcej pozostałości pestycydów, a limity zostały przekroczone w przypadku 3,9% wszystkich badanych próbek. W 2021 roku w Polsce pozostałości pestycydów wykryto w 57,9% przebadanych próbek (3754) – najczęściej w owocach i warzywach¹⁰.

Do poprawy sytuacji miało przyczynić się m.in. rozporządzenie przygotowane na bazie Strategii „od pola do stołu”, w ramach której Komisja Europejska zobowiązała się do ograniczenia stosowania syntetycznych pestycydów i związanego z tym ryzyka o 50% do 2030 roku. Jednak w reakcji na protesty rolników, Komisja Europejska wycofała ten projekt. Reforma dyrektywy pestycydowej znalazła się więc w punkcie wyjścia.

⁷ <https://100konkretow.pl/wszystkie-konkrety/>

⁸ *Atlas Pestycydów. Fakty na temat toksycznych substancji chemicznych w rolnictwie, 2024*, Heinrich Boll Stiftung, Koalicja Żywa Ziemia, Polski Klub Ekologiczny.
https://pl.boell.org/sites/default/files/2024-02/atlas-pestycydow-2024_1.pdf

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.